

«БЕКТЕМИН»

Ош мамлекеттик университетинин
Физика-математика

Физика-математика кафедрасынын доктору, профессор

К.Г.Кожобеков

05 2024-ж.

Ош мамлекеттик университетинин тарых жана социалдык иштер факультетинин Кыргызстан тарыхы жана археология, этнология кафедрасынын 28-майда өткөрүлгөн (№9) жыйынынын протоколунун

КӨЧҮРМӨСҮ

Катышкандар: Арстанов С. А. – декан, т.и.к. (07.00.02), доцент, отурумдун төрагасы; Шаанов Т. М. – кафедра башчы, т.и.к. (07.00.02), доцент, Каратаев О. К. – т.и.д. (07.00.02; 07.00.07), профессор; Нурунбетов Б. А. – т.и.д. (07.00.02), профессор; Өмүрзакова Т. Ө. – т.и.д. (07.00.02), профессор; Абдрахманов Т. А. – т.и.д. (07.00.02), профессор; Кадыров Т. Д. – т.и.к. (07.00.02), профессор; Апышова А. К. – т.и.к. (07.00.02), доцент; Маразыков Н.К. – т.и.к. (07.00.07), доцент; Жаркынбаев Т. – т.и.к. (07.00.02), доцент; Чыныкеева Г.Э. – т.и.к. (07.00.07), доцент; Алишер кызы С. т.и.к. (07.00.06) доцент; Султанова М.Ш. – т.и.к., (07.00.02), доцент; Алтымышова В.К. – улук окутуучу, Тагайбекова А.А. – улук окутуучу, Тилекова У.К. – улук окутуучу, Салиева Э.А. – окутуучу, Атаканова Г.А. - окутуучу, Пасанова К.Б. - окутуучу, Маманов М.- окутуучу, Эрмекбай уулу У. – окутуучу, Эсенали кызы А. – катчы.

Күн тартибинде:

1. Жумашова Гулзада Султановнанын “Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлар: учурдагы абалы жана келечеги. XX –XXI кк. биринчи чейреги (Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын маалыматтарында)” деген темадагы 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертациясын талкуулоо.

Отурумдун төрагасы, Арстанов С.А.: Саламатсыздарбы, урматтуу кесиптештер? Жумашова Гулзада Султановнанын “Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлар: учурдагы абалы жана келечеги. XX –XXI кк. биринчи чейреги (Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын маалыматтарында)” деген темадагы 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертациясы биздин кафедрага келип түштү, жетекчиси т.и.д., профессор О. К. Каратаев. Диссертациянын кол жазмасы менен баарыңыздар тааныштыңыздар. Демек биздин кафедрадан таалкуудан өткөрүүгө толук мүмкүнчүлүк бар.

Докторлук диссертация 2013-жылдын 2-декабрындагы №3 протоколдун негизинде Кыргызстандагы кичи шаарлардын социалдык-экономикалык абалы жана аларды өнүктүрүүнүн перспективалары (Жалал-Абад облусунун мисалында 1991-2023- жж.) деп аталган тема жана илимий кеңешчи катарында т.и.д., профессор О.К. Каратаев бекитилип кайрадан ОшМУнун Окумуштуулар кеңешинин 2020-жылдын 30-ноябрындагы №2 протоколдун негизинде “Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлар: учурдагы абалы жана келечеги. XX –XXI кк. биринчи чейреги (Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын маалыматтарында)” деп өзгөртүлүп, илимий кеңешчи катарында т.и.д., профессор О.К. Каратаев бекитилген. Диссертациялык иш кенен каралган себеби башка докторлук иштерде 9-10 макала чыгарылса эжеке жалпы 50 дөн ашуун ал эми РИНЦке кирген чет өлкөлүк журналдардан 18 макала жарыялаган.

Эми регламентти бекитип алсак урматтуу кесиптештер.

Изилденүүчүгө 10 мүнөт, ал эми жарыш сөзгө 3 мүнөт берсек кандай дейсиздер? Каршы, калыс жок. Рахмат. Анда бүгүн талкууга коюлуп жаткан теманын негизги мазмуну менен тааныштыруу үчүн сөздү диссертантка берели, сөз диссертантта.

Жумашова Г.С.: Саламатсыздарбы бүгүнкү отурумдун катышуучулары. Менин диссертациялык ишимдин темасы “Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлар: учурдагы абалы жана келечеги. XX –XXI кк. биринчи чейреги (Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын маалыматтарында)” деп аталат. Изилдөө объектиси болуп Азыркы кыргыз коомунун мамлекеттик структурасындагы чакан шаарлардын социалдык-экономикалык негиздери жана функциялары жана анын социалдык-экономикалык кайра түзүлүшү, анын ичинде Жалал-Абад областындагы Таш-Көмүр, Майлуу-Суу, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын түзүлүүсү жана эгемендүүлүк учурундагы социалдык жашоосу, маданий абалы, ички инфраструктурасы, тышкы мамилелери, тартылган инвестициялар, миграциянын абалы, экономикасы жана башка ушул сыяктуу социалдык-экономикалык мамилелери жана өнүгүү мыйзам ченемдүүлүктөрү болду. Аталган маселени изилдөөнүн илимий жана коомдук талаптары бар. Алсак, кыргыз тарыхнаамасында аталган маселе атайын изилдөө объектисине, предметине алынбагандыгы теманын актуалдуулугун көрсөтөт. Диссертациялык иш киришүү бөлүмүнөн, 4 бөлүмдөн, 21 параграфтан, корутундудан, тиркемелерден, шарттуу белгилерден, пайдаланылган терминдердин түшүндүрмөсүнөн, пайдаланылган адабияттар жана булактардын тизмесинен, тиркелген сүрөттөрдөн турат.

Биринчи бөлүм маселенин изилденүү тарыхы (тарыхнаамасы) жана булактарына арналып, маселенин XIX к. экинчи жарымы – XX кк. биринчи чейрегиндеги изилдениши Совет доорундагы изилденүү тарыхы (1918-1991 жж.). Эгемендүүлүк доордогу иликтөөлөр жана жаңы көз караштар, пикирлер деген параграфтарга бөлүнүп каралды.

Экинчи бөлүмдө илимий изилдөөнүн булактык базасы, методологиясы жана изилдөө ыкмалары деп аталып мында Изилдөөнүн булактык базасы, илимий-изилдөөнүн методологиялык ыкмалары анализденди.

Үчүнчү бөлүмдө Таш-Көмүр шаары – Кыргызстандын өнөр-жайынын башатында тургандыгы белгиленип, Таш-Көмүр шаарынын негизделиши, XIX к. экинчи жарымы – XX к. биринчи чейрегиндеги жалпы абалы, шаардын Совет доорундагы гүлдөп өнүгүүсү (1918-1991 жж.), шаардын түзүлүүсү, Эгемендүүлүк доорундагы Таш-Көмүрдүн өнүгүүсүндөгү тоскоолдуктар, кризистик кырдаал жана андан чыгуунун аракеттериндеги мамлекеттик саясаты кенен изилденди.

Төртүнчү бөлүмдө Көк-Жангак шаары жана анын учурдагы абалы. Шаар боюнча алгачкы маалыматтар, орус келгиндеринин турактары (XX к. биринчи чейреги), Кен башкармалыгынын түзүлүшүндөгү шаарчанын шаар катары калыптанышы менен шаардын дүркүрөп өнүгүүсү, өнөр жайлык маанисинин (XX к. 40-80 жж.) жогорулоосун изилдөөгө басым жасалды, бирок эгемендүүлүктүн жылдарында шаардын учурдагы көйгөйлөрүн аныктоо жана келечектеги перспективаларына жана аймактын өзгөчөлүктөрүн да каралды.

Бешинчи бөлүмдө Майлы-Суу - өнөр жайлуу шаар экендиги белгиленип, Майлы-Суу боюнча маалыматтарды талдоо жана Совет бийлигинин орношу менен (XIX к. аягы - XX к. биринчи чейреги) шаардын өнөр жайынын өнүгүүсү бир топко жогорулады. Калктын жашоо-турмушунун денгээлинин жана маданиятынын жогорулашында электролампа заводу – экономиканын локомотиви катарында чоң салымын кошту. Шаардын учурдагы абалы жана анын өнүгүүнүн перспективаларына муктаж жана бул маселеге жалпы коом тартылышы зарыл экендиги илимий негизде далилденди.

Алтынчы бөлүмдө Кара-Көл шаары - кыргыз энергетикасынын борбору катарында курулуп, Кыргыз ССРинин аймагындагы эң ири энергетикалык проектердин болгондугу талашсыз. Кара-Көл шаарынын негизделиши (XX к. 50-80 жж.) менен энергетикалык курулуштардын жайылышы шаардын эле эмес республиканын социалдык-экономикалык потенциалын бир топ бекемдеди. Кара-Көл шаарынын социалдык-экономикалык өнүгүүсү (XX к. 80-90 жж.) улам барган сайын жогорулаганы менен энергетиктер шаарынын учурдагы абалы (1991-2020 жж.) изилдөөнүн жыйынтыгында шаардын өнүгүүсүнүн перспективаларына муктаж экендиги жана энергетикалык проектер өлкөнү экономикалык жактан салым кошоору белгиленди.

Диссертациялык ишибиздеги параграфтарда архивдик материалдардын негизинде жаңы фактылар, өзгөчөлүктөр келтирилди. Мындан тышкары ар бир параграфтын аягында изилдөөнүн жыйынтыктарына жараша аталган шаарлардын перспективалары жазылды. Бул илимий изилдөөнү бир топ архивдик материалдарды негизинде жана шаар тургундарынан алынган интервьюлардын негизинде жүргүздүм. Алардын көпчүлүгү диссертациялык иште жаңылык катарында илимий айлампага алынып жазылды.

Диссертациялык ишимин кагаздагы жана электрондук варианттагы бир нече нускасын бир ай мурда сиздерге таркаттым, окуп чыктыңыздар. Суроолор болсо жооп берүүгө даярмын.

Арстанов С. А. Рахмат! Урматтуу коллегалар, эми процедура боюнча суроолорго, анан талкууга өтсөк. Ага чейин сөздү онлайн катышып жаткан Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук униүверситетинин ректору т.и.д., профессору Абдырахманов Т.А. сөз берсек анда сөз сизде агай.

Абдырахманов Т.А. Саламатсыздарбы бүгүнкү жыйындын катышуучулары. Доктордук диссертацияны мен карап чыктым, материалдар жетиштүү денгээлде берилген. Шаар түзүүчү факторлорду аябай мазмундуу ачып бере алган. Диссертант областтагы шаарлардын ар тараптан өнүгүүсүн изилдөөгө алганга аракет жасаганы менен шаарлардын пайда болуусуна түрткү берген өнөр жай өндүрүшүнө басым жасалган. Шаардык инфраструктурасынын негизи болгон комуналдык шарттар, билим берүү, саламаттыкты сактоо, маданият тармагын да терең кароо зарыл экендигин сунуштайм. Ишти ачык коргоого сунуштайм жана сиздерди да колдоого чакырам. Баарыңыздарга илимий ийгиликтерди каалайм. Чоң рахмат!

Өмүрзакова Т. Ө. Бул эмгекте XX - XXI кк. биринчи чейрегине чейинки мезгилде Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлардын учурдагы абалы, өнүгүү келечеги каралган жана аны тереңинен изилдөөгө алуусу бул диссертанттын мактоого татырлык эмгеги деп атоого болот. Тактап айтканда, урбанизация процесси учурдагы актуалдуу маселелерден болуп саналат. Анткени, калктын саны тынымсыз өсүүдө, аны менен катар шаар статусун алган шаарлардын, шаарчалардын саны өсүүдө, бирок, алардын талаптагыдай маданий, өндүрүштүк, инфраструктуралык өнүгүүсү, тилекке каршы, көптөгөн маселелерди жаратууда. Урбанизация демографиялык структуралардын өзгөрүшүнө, миграциялык агымдарда, шаардык инфраструктурада жана экономикада трансформацияларга алып келди. Негизинен иш көлөмдүү жазылган жана мактоого татыктуу. Илимий ишине ийгилик каалоо менен бирге ачык коргоого сунуштайм.

Адилбаев Ж.: Кыргыз Республикасынын кайсы шаарлары боюнча изилдөө жүргүзүлүп кандидаттык, докторлук иштер жазылган?

Жумашова Г.С.: Кыргызстанда шаар боюнча жазылган Т. Рыскулов Каракол шаарынын тарыхы, А.К. Абытов Ош шаарынын тарыхы, О.А. Ташмаматов өзгөн шаарынын орто кылымдардагы тарыхы, К. Таиров Сүлүктү шаарынын тарыхы, А. Кадыров Кызыл Кыя шаарынын тарыхы, боюнча изилдешип, кандидаттык, докторлук диссертацияларын коргогон.

Каратаев О.К.: Саламатсыздарбы урматтуу коллегалар? Доктордук илимий даражага талапкер болгон диссертациялык иштин талкуусу болгону бул жакшы көрүнүш. Доктордук иш бир топ жыл мурда жазылып баштаган. Айрым бир структуралык жактан кемчиликтер бар анын үстүнөн дагы иштелип, алдыда сиздер айта турган сунуш пикирлерди эске алуу менен атайын кеңешке барганча сөзсүз түрдө иш иреттелет. Бүгүн сунуш-пикириниздерди айтып, баарыңыздарды колдоп берүүгө чакырам. Рахмат!

Жаркынбаев Т.Ж.: Докторлук иш аябай көлөмдүү жазылыптыр, азаматсын! Мен киришүүгө токтоло кетейин дедим эле. Ал жерде комплекстүү деп киргизипсин. Комплекстүү деген сөздү сен кандай түшүнөсүн?

Жумашова Г.С.: Комплекстүү дегенде биз карап жаткан аймактар өндүрүштүк шаарлар болгондуктан бир эле тарабын эмес, шаарды толугу менен калкка түзүлгөн инфраструктура билим берүү, саламаттыкты сактоо, маданият жана спорт жаатындагы жетишкедиктердин баарын бириктирип каралганмын ошондуктан комплекстүү деп жазганмын.

Жаркынбаев Т.Ж.: Комплекстүү дегенде менин оюмча тарыхый статистиканы берип атасын, экономикалык көрсөткүчтөр бар, шаарды-шаар кылган жарандар жана ар бир шаардын социалдык саясаты бар. Ар бир шаарга токтолуп жыйынтыктаганында шаардын социалдык саясатына токтолбогонсун. Мисалы шаардын социалдык саясаты дегенде демографиялык процесстер төрөлүү, өлүү, ички миграция, тышкы миграция жылдык салыштырмалуу коэффицентин колдонуп изилдөө жүргүзсөң ошол жылдардагы шаардын жалпы социалдык абалы келип чыгат

Жаркынбаев Т.Ж.: дагы бир суроо, шаардык өндүрүш бүгүнкү күндө акционердик коомдорго толугу менен өтүп кеткен деп белгилеп жазгансың, а бирок кайра эле бул шаарларды өнүктүрүүгө мамлекеттин толук мүмкүнчүлүгү бар деп жатасың мүлк акционердик коомдордо турса мамлекет кантип өнүктүрөт?

Жумашова Г.С.: рахмат сурооңузга. Ооба биз карап жаткан шаарларда көмүр, лампа, энергетика өндүрүшү толугу менен акционердик коомдорго тагыраак айтканда жеке секторлорго карап калган. Эгемендүүлүктүн алгачкы жылдарынан тарта эле эле экономикалык кризистер бул шаарлардагы өндүрүштүн өтүшүн шарттаган менен республикадагы жергиликтүү өзүн өзү башкаруу системасы киргизилип, орто жана чакан бизнес жолго коюлуп жатат. Ошол орто чакан бизнестен алынган салыктар жана тейлөө тармагынан табылган кирешелер, тартылган инвестициялар менен мамлекет өнүктүрө алат деген ишеничтебиз.

Арстанов С.А.: Талкууга өтөлү. Талкуу учурунда суроолор жаралса жооп алабыз. Талкуу боюнча пикирлерди билдирсек урматтуу катышуучулар.

Нурунбетов Б.А.: Өлкөбүздөгү эми гана кадам таштап келе жаткан шаар таануу багытындагы актуалдуу тема тандалган. Ишти жогоруда комплекстүү карадым деп токтоло кетти бул абдан жакшы көрүнүш. Жалал-Абад областындагы бул кичи шаарлар Советтик доордо жана эгемендүүлүк алгандан баштап өндүрүштүн борбору болгондугу талашсыз маселе ошондой эле тема өтө чоң болгондуктан көптөгөн изилдөөнү, талдоону,

тактоону эң негизгиси аябагандай эмгекти талап кылат. Шаардык өндүрүш акционердик коомдорго өтсө да мамлекеттик үлүшү бар ошондуктан мунун коркпой эле айтса боло берет. Мен ошол мезгилде жетекчилик кызматта иштегендиктен Крисстал заводунун ачылышына катышканмын. Диссертацияда долбоорлор боюнча Аксыны да кошулуп калган, ошону тактап койсон. Структуралык жактан жакшы жазылган. Иш боюнча көптөгөн макалаларын жарыкка чыгыптыр. Иштин ичинде ойлор алмаштырып алган жерлерин бар экен ошолорду карап койсоң. Стилистикалык грамматикалык жактан катачылыктар кеткен аны да жакшы тилчиге каратып койсон. Өлкөбүздөгү шаарларды изилдөөнү колго алуу зарыл деп ойлойм. Ишине ийгилик каалоо менен ачык коргоого сунуштайм.

Кадыров Т. Д.: Тарых факультетинде акыркы мезгилдерде жакшы илимий талкуулар болуп жатат. Мындай иштер көп болсун. Докторлук диссертацияга кайрылсак, диссертациялык иш аягына чейин архивдик материалдардын негизинде жазылып, иштер тиркелип, иштин салмактуулугу байкалып турат. Кошумчалай кетүүчү жагдай, ааламдашуу жана урбанизация шартында чакан шаарлар туш болгон калктын агылып кетиши, инфраструктуранын деградациясы жана жумуш орундарынын жетишсиздиги сыяктуу көйгөйлөр талдоого алынган. Ошондой эле чакан шаарлардын туруктуу өнүгүшүнө салым кошо ала турган стратегиялар, анын ичинде шаардык инфраструктураны жакшыртуу, жергиликтүү бизнести колдоо жана инвестицияларды тартуу, демографиялык, экологиялык маселелери көтөрүлгөндүгү маанилүү деп эсептейм. Шаардын башкаруу саясаты толук ачылбай калгандай. Сунуштарды эске алуу менен ачык коргоого сунуштайм.

Жаркынбаев Т.Ж.: Мен жогоруда белгилеп кеттим иш негизинен жакшы жазылган. Статистикалык маалыматтар көп, шаарлардын Совет мезгилиндеги экономикалык көрсөткүчтөрү кенен берилген. Социологиялык блоктору сөссүз көрсөтүшүн керек. М: биринчи шаардын демографиялык, социалдык абалын мамлекет долбоорлор жана өкмөттүк эмес уюмдар менен иштеп элдин жашоосу өтүп атат. Ушул нерселерге токтоло кетсен дагы да жакшы болот деген ойдомун. Илимий аппараттар: актуалдуулугун, изилденүүчү маселенин маанилүүлүгүн дагы аныктап көрсөтүшүн керек андан кийин практикалык маанилүүлүгүнө кошуча маалыматтарды кошуп толуктайм деген жыйынтыкка келишиң керек. Кээ бир ссылжалар орун алмашып калган. 14-бетте изилдөөчүнүн илимий жанычылдыгына дагы жаны принцип, жаны көз караштар боюнча толуктоо киргизсең жакшы болмок. Рахмат. Ишине ийгилик каалоо менен бирге бүгүнкү айылган сунуш-пикирлерди эске алуу менен бирге ачык коргоого сунуштаймын.

Адилбаев Ж.: Доктордук диссертация көлөмдүү жазылган. Тема абдан актуалдуу анткени шаарлар ар дайыма эле цивилизациянын борбору болуп келген. Шаарлардын түзүлүшүнө карата мүнөздүү белгилерин аныктап бергендиги мактоого татырлык жумуш. Доктордук диссертация баатырлар атара турган жумуш. Өндүрүштүү 4 шаарды байланыштырып турган проблеманы аныктап тактоо зарыл. Ал өтө көп эмгекти талап кылат. Бул жерде абдан көп материал топтолгон, муну бирок бир системага салуу керек. Иштин ссылкасы аксап калган. Бүгүнкү жыйында айтылган сунуш-пикирлерди эске алуу менен ишке толуктоо киргизип акырына чыгарасын деген ойдомун. Ачык коргоого сунуштаймын.

Султанова С.М.: Эмгек аябай көлөмдүү жазылган, архивдерден табылган маалыматтар менен байытылган, 700 дон ашуун адабияттардын тизмеси келтирилген, тиркемеде фото- документтер абдан кеңири берилген (жалпы 327-435-66.). Илимий ийгиликтерди каалоо менен бирге ачык коргоого сунуштайм!

Апышова А.К.: Саламатсыздарбы урматтуу кесиптештер? Диссертациялык иштин артында көп эмгек жатат. Диссертацияны карап чыгып төмөнкүдөй пикирлерге токтолгум келип турат. Диссертациянын хронологиялык бөлүгү XX-XXI кылымды камтыйт делинген бирок мазмунунда XIX анан XX кылымды камтып калган. XXI кылым коп жерде камтылбай калган. Доктордук иш узак убакыт жазылды. Диссертант доктордук ишинде урбанизация процесси тынымсыз өсүүдө экендигин аныктаган. Эмгектин киришүүсү 20 беттен турат. Ал эми, ЖАК тарабынан кабыл алынган диссертацияларды шөкөттөө боюнча жободо 6 бетке кыскартылган. Изилдөөнүн максаты жана милдети кайталанган. Андыктан, кыскартууну жана сүйлөмдөрдү формулировкалоону сунуштайм. Ийгилик каалайм жана ачык коргоого сунуштайм.

Чыныкеева Г.Э.: Бул эмгекте XX - XXI кк. биринчи чейрегине чейинки мезгилде Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлардын учурдагы абалы, өнүгүү келечеги каралган жана аны тереңинен изилдөөгө алуусу бул диссертанттын мактоого татырлык эмгеги ден эсептөөгө болот. Тактап айтканда, урбанизация процесси учурдагы актуалдуу маселелерден болуп саналат. Анткени, калктын саны тынымсыз өсүүдө, аны менен катар шаар статусун алган шаарлардын, шаарчалардын саны өсүүдө, бирок, алардын талаптагыдай маданий, өндүрүштүк, инфраструктуралык өнүгүүсү, тилекке каршы, көптөгөн маселелерди жаратууда. Урбанизация демографиялык структуралардын өзгөрүшүнө, миграциялык агымдарда, шаардык инфраструктурада жана экономикада трансформацияларга алып келди. Диссертациянын биринчи бөлүмүндө, тактап айтканда, "Маселени

изилденүү тарыхы (тарыхнаамасы) жана булактары" 21 беттен тартып, 67 бетке чейин берилсе да, тактоолорду жана толуктоолорду талап кылат. Мисалы, 60 бетте "[1300 231, 232, 246, 262]" шилтемесине көңүл буруп койсоңуз. 62 беттеги чыгарылган тыянакты тиешелүү орунга жылдырылса жана ар бир бөлүктүн аягында жыйынтык чыгарылса жакшы болмок (ар бир бөлүмдүн жыйынтыктары дээрлик көрүнбөйт). Ийгилик каалайм. Коргоого сунуштайм.

Шаанов Т.М.: Урматтуу кесиптештер бүгүн жаш коллегабыз Жумашова Гулзада Султановнанын талкуусу кызуу уланууда. Диссертациялык ишиндин үстүнөн иштөөдө бир нече архивдерге барып, ал жактаган көптөгөн материалдарды жыйнап келгендигинди билебиз. Иш архивдик материалдарга бай. Грамматикалык жагын кыргыз тилчилерге текшертип койсон жакшы болот. Сунуш иретинде айтаарым, статистикалык маалыматтар боюнча таблицаларды түзүп, аларга тыкыр талдоо жасап, мүмкүн болушунча сурамжылоо үчүн анкеталык суроолорду түзүп, этносоциологиялык изилдөө жүргүзүп, шаарлардын өнүгүүсүн бири-бири менен салыштырууну колго алсаң болмок. Ачык коргоого сунуштайм жана ийгиликтерди каалаймын.

Айтбаев Т.А.: Изилдөө негизинен Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Кол жана Кок-Жангак шаарларына багытталып, социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр, демографиялык тенденциялар, ошондой эле бул калктуу конуштардын өнүгүшүнө таасир этүүчү факторлор талдоого алынган. Шаарларды изилдөө боюнча теорияларды карап койсоң жана ссылжаларын да кайрадан кароо зарыл деп эсептеймин. Негизинен сунуш пикирлерди эске алуу менен ийгилик каалап, ачык коргоого сунуштаймын.

Арстанов С.А.: Диссертант Гулзада Султановна шаарлардын өнүгүүсүнүн тарыхый аспектилерин, социалдык-экономикалык структурасында олуттуу кайра куруулар менен мүнөздөлгөн советтик жана эгемендүүлүккө ээ болгон мезгилди талдоого өзгөчө көңүл буруп, алардын аймактык экономикадагы ролун жана жергиликтүү калк үчүн практикалык маанисин изилдоого аракет жасалган. Ааламдашуу жана урбанизация шартында чакан шаарлар туш болгон калктын агылып кетиши, инфраструктуранын деградациясы жана жумуш орундарынын жетишсиздиги сыяктуу койгойлор талдоого алынган. Ошондой эле чакан шаарлардын туруктуу өнүгүшүнө салым кошо ала турган стратегиялар, анын ичинде шаардык инфраструктураны жакшыртуу, жергиликтүү бизнести колдоо жана инвестицияларды тартуу, демографиялык, экологиялык маселелери көтөрүлгөндүгү маанилүү деп эсептейм. Сунуш иретинде таблицаларды түзүп аларга тыкыр талдоо жасап, шаарлардын өнүгүүсүн салыштырмалуу

талдоо жасап койсоң жакшы болмок. Шаар түзүүчү факторлорду аныктап, Эгемендүүлүк жылдарындагы шаарларга болгон мамлекеттик саясатка да көңүл буруу зарыл. Ачык коргоого сунуштайм жана ийгиликтерди каалаймын.

Арстанов С.А.: Бүгүн диссертациялык ишке жакшы ой-пикириңиздерди билдиргениңиздер үчүн ыраазычылдыгымды билдирем. Бүгүн айтылган сын-пикирлердин үстүнөн иштейт деген ойдомун. Жалпы коллегалар өз пикирин билдирди, баарыңыздар макул болсоңуздар жыйынтыктай берсек.

Жыйынтыктоочу сөзгө келсек бүгүн жыйынга катышып өз пикирлерин билдирген кесиптештердин баары сенин ишинди ачык коргоого сунушташты. Анда сиздердин сунуш-пикириңиздерди эске алып добушка салып койсок. “Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлар: учурдагы абалы жана келечеги. XX –XXI кк. биринчи чейреги (Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын маалыматтарында)” деген темадагы 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертациясынын кол жазмасын коргоого сунуштоону колго саламын. Добуш берүүнүн жыйынтыгы: «макул» - бир добуштан, «каршы» - жок, «калыс» - жок.

КОРУТУНДУ

Жумашова Гулзада Султановнанын диссертациялык иши өз алдынча аткарылган илимий изилдөө болуп саналат.

1. Теманын актуалдуулугу төмөнкү эки жагдай менен түшүндүрүлөт: 1) Кыргыз тарыхнаамасында аталган маселе атайын изилдөө объектисине, предметине алынбагандыгы; 2) рынок шарттарына ыңгайлаштырылган натыйжалуу экономиканы түзүү чакан шаардын масштабында өнөр жайдын, инфраструктуранын жана шаардык чарбанын башка элементтеринин өнүгүү проблемаларын жана келечегин иликтөөдө тарыхтан сабак алуу мүмкүнчүлүгүн берет.

2. Диссертацияда берилген жыйынтыктарды алуудагы конкреттүү жеке салымы: Диссертант алгачкылардан болуп советтик жана эгемендүүлүк мезгилиндеги Таш-Көмүр, Көк-Жангак, Кара -Көл, Майлуу-Суу шаарларынын өнөр жайын тарыхын иликтөөгө алган. Изилдөө иштеринин жүрүшүндө каралып жаткан маселе боюнча окумуштуулардын илимий эмгектерине, тарыхый архивдик материалдарга, орус саякатчы окумуштууларынын эмгектерине, геологдордун жана социологдордун маалыматтарына, сурамжылоонун жыйынтыктарына илимий талдоо жасаган. Автор Жалал-Абад областындагы Таш-Көмүр, Майлуу-Суу, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын өнөр жайынын тарыхы боюнча жаңы тарыхый-архивдик материалдарды илимий айлампага киргизген.

• шаардык калктуу конуштардын колдонуудагы классификациялары системалаштырылган, чакан шаардын маңызын толук чагылдырган шарттар жана өзгөчөлүктөр аныкталган;

- заманбап шаардык инфраструктураны түзүүчү факторлорду классификациялоо жана талдоо менен анын өнүгүүсүнүн учурдагы тенденцияларын бөлүп көрсөтүү;
- шаар профилинин концепциясы шаарды калктуу конуштун аймактык формасынын бирдиктүү комплекси катары кабыл алууну түзүүчү, тигил же бул калктуу конушка гана мүнөздүү жеке мүнөздөмөлөрдүн тизмеси катары сунушталат;
- экономиканы реструктуризациялоону эске алуу менен демографиялык болжолдоолорду иштеп чыгуунун, эмгекке жарамдуу калктын экономикалык потенциалына баа берүүнүн негизинде региондук экономиканын шарттарында чакан шаарларды өнүктүрүү стратегиясынын принциптерин жана критерийлерин иштеп чыккан;
- чакан шаарлардын орун алган социалдык-экономикалык көйгөйлөрүн чечүүгө багытталган жергиликтүү өз алдынча башкаруунун саясатын өркүндөтүү боюнча сунуштар берилген.

3. Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн натыйжаларынын ишенимдүүлүк даражасы: Диссертациялык иш, жыйынтыкталган илимий-изилдөө эмгек болуп саналат. Изилдөөнүн предмети, объекти жана ыкмалары коюлган максатка жана маселеге ылайык келет. Илимий эмгекте адабияттардын чоң көлөмү, көптөгөн архивдик материалдар колдонулган. Диссертациялык иш жогорку теоретикалык деңгээлде аткарылган.

4. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы: Биринчиден, Жалал-Абад областындагы Таш-Көмүр, Майлуу-Суу, Кара-Көл, Көк-Жаңгак шаарларындагы улуттардын мамилеси, ошол мезгилдеги башкаруучулардын саясаты, буга чейинки баардык тарыхый маалыматтарды эске алуу менен, жаңыча көз караш менен комплекстүү түрдө алгач ирет изилденип жатышы илимий иштин жаңылыгы болуп эсептелет.

Экинчиден, Жалал-Абад областындагы Таш-Көмүр, Майлуу-Суу, Кара-Көл, Көк-Жаңгак шаарларынын дээрлик баардык чөлкөмдөрүндөгү социалдык-экономикалык, саясий абал жана архивдик материалдар, тарыхый маалыматтар жыйналып, системалаштырылып, изилденип, комментарийланган жана алардын басымдуу бөлүгү илимий чөйрөгө жаңыдан сунуш кылынып жатат. Мындан сырткары, Жалал-Абад областындагы Таш-Көмүр, Майлуу-Суу, Кара-Көл, Көк-Жаңгак шаарларынын эгемендүүлүк мезгилиндеги социалдык-экономикалык, маданий өнүгүүсү комплекстүү изилдөөгө алынган.

Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы чакан шаарлардын табиятын түшүнүүгө саясий-экономикалык мамиле менен байланышкан, ага ылайык кичи шаарлардын өнүгүү процесси ар бир шаарда жана анын айланасындагы аймактарда социалдык чөйрөнү (таасир зонасы), шаардын жана аймактын социалдык-маданий потенциалынын калыптанышы, калктын жашоо образы, социалдык-экономикалык жана өндүрүштүк структуралары ж.б. калыптандырууну билдирет.

Бул ыкманын алкагында диссертацияда:

- чакан шаар «шаар-айыл» интеграцияланган социалдык-экономикалык тутумунун «шаар» коомдук подсистемасынын бир бөлүгү болуп саналат жана «шаар» кичи тутумунун бардык деңгээлдери менен да, «айыл» кичи тутумдары менен да ажырагыс байланышта болушу керек деген позиция негизделген. Натыйжада, жергиликтүү (муниципалдык) деңгээлде органикалык жана рационалдуу айыл-шаар байланыштарына жетишүү чакан шаарларды өнүктүрүүнүн келечегин камсыз кылуунун жана «шаардын» алкагында алардын функцияларын ишке ашыруунун негизги шарты “айылдык” системасы экендиги далилденди.

- негизги багыт чакан шаарлардын учурдагы оор абалынан чыгуу жана алардын социалдык-экономикалык өнүгүү перспективаларын камсыз кылуу, алардын мамлекеттик функцияларынын маанисин жогорулатуу аныкталган.

- Бул багыт муниципалитеттерди ажырагыс социалдык-экономикалык жана өндүрүштүк-экономикалык структуралар (кичи агломерациялар) катары калыптандыруу менен байланышкан, баштапкы аймактык деңгээлде калктын жашоосун жана тиричилигин уюштурууну камсыз кылат;

- өткөөл социалдык-экономикалык процесстердин таасири астында кичи шаарлардын функцияларынын уланып жаткан маргиналдашуусу аныкталды:

- биринчиден, шаардын жана айыл жеринин калкын тейлөөгө, шаардын жергиликтүү жамааттардагы ордун аныктоого багытталган администрациялык функция;

- экинчиден, шаар жана айыл калкын тейлөөгө жана тиешелүү аймактык коомдук чөйрөнү түзүүгө багытталган социалдык-инфраструктуралык функция;

- үчүнчүдөн, шаардын өндүрүштүк профилин, анын райондун, облустун, өлкөнүн экономикасындагы жана социалдык-экономикалык турмушундагы ордун аныктоочу өндүрүштүк жана шаар түзүүчү функциялар;

- Кыргызстандын кичи шаарларынын өзгөчөлүктөрүн аныктаган жана өлкөнүн азыркы кездеги социалдык кайра түзүүлөрүнүн шарттарында алардын абалына таасирин тийгизген факторлордун татаалдыгы жана ыраатсыздыгы ачылды.

- Алардын ичинен төмөндөгүлөр өзгөчөлөнүп турат:

- өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн тарыхый өзгөчөлүктөрү, алар урбанизация процесстеринин жана калктуу конуш системаларынын түзүлүшүнүн өзгөчөлүктөрүн аныктаган;

- чакан шаарлардын чоң тобун түзүүгө шаар куруу жана утилитарлык-өндүрүштүк мамилелер, бул алардын айыл менен болгон мамилесин камсыз кылбаган же бузуп салган;

- өлкөнү капиталдаштыруу жолу менен рыноктук мамилелерге өтүү, бул чакан шаарлардын жана айыл-кыштактардын бир кыйла бөлүгүнүн өндүрүштүк, экономикалык жана социалдык жактан өзүн-өзү камсыз кылуусун жоготууга алып келди.

5. Изилдөөнүн илимий-теориялык жана практикалык мааниси: Аткарылган диссертациялык иштин практикалык мааниси, изилдөөнүн негизинде шаардык калктуу конуштардын категориясы катары кичи

шаарларга мүнөздүү болгон социалдык-экономикалык койгөйлөрдүн комплекси аныкталгандыгында жана эң негизгиси, аларды кантип ишке ашыруу боюнча практикалык сунуштар берилгендигинде. Диссертацияда камтылган теориялык изилдөөлөр да практикалык кызыгууну жаратат, анткени алар концептуалдык жактан фундаменталдык пункттарды аныктайт, аларды түшүнүү жана түшүндүрүү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын практикалык функцияларын ишке ашырууда компетенттүү укуктук саясатты жүргүзүүнү аныктайт.

1. чакан шаарлардын учурдагы шаар саясатын өркүндөтүү боюнча методологиялык ыкмалар;
2. шаардык калктуу конуштарды чакан шаарлар тобуна классификациялоо маселелери;
3. рыноктук мамилелердин калыптануу шартында жергиликтүү өз алдынча башкарууну мамлекеттик колдоонун зарылдыгы жана мүмкүнчүлүктөрү;
4. Кыргыз Республикасынын кичи шаарларында түзүлгөн демографиялык абалды жакшыртуу багыттары;
5. өндүрүштүк инфраструктураны өркүндөтүү, чакан шаардык калктуу конуштардын экологиясына оорчулукту азайтуу иш-чараларды жүргүзүү боюнча сунуштар.

Диссертациялык изилдөөдө жүргүзүлгөн Кыргыз Республикасынын түштүгүндөгү чакан шаарларынын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн негизги көйгөйлөрүн ачып берди жана чакан шаарды өнүктүрүү стратегиясын түзүүгө мүмкүндүк берди. Бардык аныкталган көйгөйлөр жана чакан шаардык калктуу конуштарды өнүктүрүү келечеги чакан шаарлар жана өлкөбүздүн башка аймактары үчүн мүнөздүү.

Ошентип, изилдөө төмөнкүдөй жыйынтык чыгарууга мүмкүндүк берет:

Чакан шаарлардагы оор демографиялык кырдаалды калктын жашоо сапатын жогорулатуу боюнча иш-чаралардын комплексин жүргүзүү жолу менен гана оңдоого болот, мында болжолдоо жана стратегиялык пландаштыруу ыкмалары тиешелүү роль ойноого тийиш.

Ар кайсы өлкөлөрдөгү жана региондордогу чакан шаарлардын көйгөйлөрү окшош: бул шаарлар, адатта, экономикалык өсүш жана диверсификация үчүн ресурстардын чектелгендиги, тейлөө чөйрөсүнүн өнүгүүсүнүн төмөн деңгээли, алардын калкынын азайышы, улгайышы, жумушсуздуктун жана жогорку квалификациялуу кадрлардын жетишсиздиги менен мүнөздөлөт.

Айланасынын борбору болуу ар бир шаардын маанилүү функциясы, бирок чакан шаарлар үчүн бул функция көбүнчө эң маанилүү болуп саналат. Чакан шаарлардын айыл калкын тейлөө борборлору катары ролу өнүккөн мейкиндиктин бытыранды болушунун жана айыл жеринде тейлөө чөйрөсүнүн кыскарышынын шартында күч алууда.

Байланыштарды изилдөөдө шаарды жана аймакты өзүнчө гана эмес, калктын географиясынын, өнөр жайынын ж.б. көз карашынан гана эмес, комплекстүү мамилени колдонуу менен «чакан шаар – курчап турган айыл аймагы» бүтүндүгү катары кароону талап кылат. Бул маанилуу милдет

11. Малые Города южного Кыргызстана: положение возможности развития (макалa) // Международный журнал гуманитарных и естественных наук №2 (февраль) 2020 Новосибирск, Россия ISSN 2500-100015-19-стр
12. История и развитие города Таш-Кумыр (макалa) Научный аспект №1-2020 Самара, Россия ISSN 2226-5694 1-2020.
13. Таш-көмүр шаарындагы кристалл заводунун аймактын өнүгүүсүндөгү орду жана ролу (макалa) // ОшМУнун 80 жылдыгына арналган эл аралык илимий-практикалык конференция. Ош-2020 ISSN 1694-7452 -69-73-66.
14. The Southern Region of Kyrgyzstan: Modernity and Ethnic-Demographic Development (макалa)// Open Journal of Social Sciences, 2020, 8, 1-12 ISSN Online: 2327-5960 ISSN Print: 2327-5952 -1-12-66.
15. Майлуу-Суу шаарынын тарыхы (макалa) // «Глобальная наука и инновация 2021: Центральная Азия» № 1(12). Февраль 2021 Серия «Исторические науки и археология» Нур-Султан 2021. ISSN 2664-2271 -44-49-66.
16. Города Кыргызстана – основная движущая сила экономическоеразвития (макалa)// Материалы XIX Международного Евразийского научного форума «Лев Гумилев и великая степ: история и современность» Астана 2022 ISBN 978-601-337-733-9 -147-154-стр.
17. Кара-Куль–город энергетиков и гидростроителей (макалa) Вестник ТДПУ. Өзбекстан 2022. ISBN 978-601-337-733-9
18. Социально-территориальные общинности сформировавшиеся в малых городах Кыргызстана (макалa) Вестник Жиззах. Өзбекстан 2023. ISBN www/jsru.uz11-15-стр.

ж.б. 50 ашуун Аталган макалалар КРнын ЖАК тарабынан көрсөтүлгөн рецензияланган журналдарда жарыяланган.

8. Диссертациянын структурасы жана көлөмү КРнын ЖАКтын жоболоруна жооп берет.

Ош Мамлекеттик Университетинин “Кыргызстан тарыхы жана археология, этнология” кафедрасынын 2024-жылдын 28-майында өткөрүлгөн (протокол №5) отурумунда Жумашова Гулзада Султановнанын “Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлар: учурдагы абалы жана келечеги. XX –XXI кк. биринчи чейреги (Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын маалыматтарында)” деген темадагы кандидаттык диссертациясынын кол жазмасы боюнча

ТОКТОМ кабыл алат:

1.Жумашова Гулзада Султановнанын “Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлар: учурдагы абалы жана келечеги. XX –XXI кк. биринчи чейреги (Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын маалыматтарында)” деген темадагы 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алуу үчүн

жазылган диссертациялык иши боюнча кафедранын корутундусу бекитилсин.

2. Жумашова Гулзада Султановнанын “Жалал-Абад облусундагы кичи шаарлар: учурдагы абалы жана келечеги. XX –XXI кк. биринчи чейреги (Майлы-Суу, Таш-Көмүр, Кара-Көл, Көк-Жангак шаарларынын маалыматтарында)” деген темадагы доктордук диссертациялык иши сунуш-пикирлерди эске алуу менен 07.00.02 – Ата-Мекен тарыхы адистиги боюнча коргоого сунуш кылынат.

Жыйындын төрагасы,

т.и.к., доцент:

Катчы:

Арстанов С.А.

Эсенали кызы А.

